

POLREG 2023 III
POLSKA KONFERENCJA BADAŃ MIEJSKICH I REGIONALNYCH
Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce
Wrocław, 22-24.10.2023 r.

PROJEKT 2020/37/B/HS4/01034

Rozprzestrzenianie się procesów rozwojowych w wewnętrznych peryferiach w turbulentnych czasach

---

PAWEŁ CHURSKI (UAM POZNAŃ)

CZESŁAW ADAMIAK, ANNA DUBOWNIK, BARBARA SZYDA (UMK TORUŃ)

MACIEJ PIETRZYKOWSKI (UE POZNAŃ)

Agenda

---

1. Projekt TIPERICO – cele i etapy
2. Delimitacja i typologia wewnętrznych peryferii
w nowym układzie miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce
3. Badania *case study* w czterech wybranych peryferyjnych MOFach
4. Wstępne wyniki: rozprzestrzenianie się procesów rozwojowych

1. PROJEKT TIPERICO – CELE I ETAPY

PROJEKT 2020/37/B/HS4/01034

Cel i etapy projektu Tiperico

Celem projektu jest identyfikacja prawidłowości zmian rozwoju społeczno-gospodarczego na wybranych peryferiach wewnętrznych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem ich wrażliwości i odporności na skutki kryzysu SARS-CoV-2 oraz wynikające z nich rekomendacje dla zmiany w interwencjach polityki rozwojowej.

Pojęcie wewnętrznych peryferii

remote areas
(Ardener 1987)
anthropological approach

periphery areas
(Hall et al. 2013)
geographical approach

periphery and semi-periphery
(Connell et al. 2005)
sociological approach

low-growth regions
(European Commission 2015)

lagging regions
(European Commission 2015)

low-income regions
(European Commission 2015)

INNER PERIPHERIES
(Servillo et al. 2016)

left behind places
(McCann 2019)

places that don't matter
(Rodríguez-Pose 2018)

left behind people and places
(Dijkstra et al. 2020)

places as loci of discontent
(Florida 2021; Martin 2021)

Nasza definicja wewnętrznych peryferii

Peryferie wewnętrzne rozumiemy jako obszary o uśpionych lub utraconych potencjałach rozwojowych, ze względu na ich **peryferyjność społeczną lub gospodarczą**, spowodowaną w szczególności **niską dostępnością komunikacyjną i stosunkowo dużą odległością czasową** od centrów gospodarczych, **ograniczonym zakresem funkcjonalnym połączeń** oraz brakiem umiejętności lub **trudnością w ich trwałym nawiązaniu**.

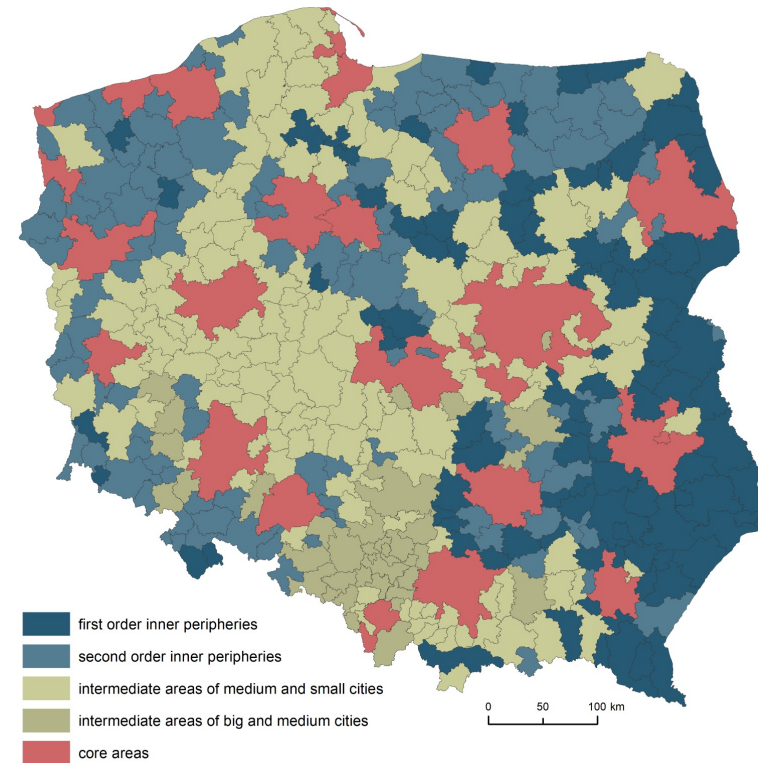
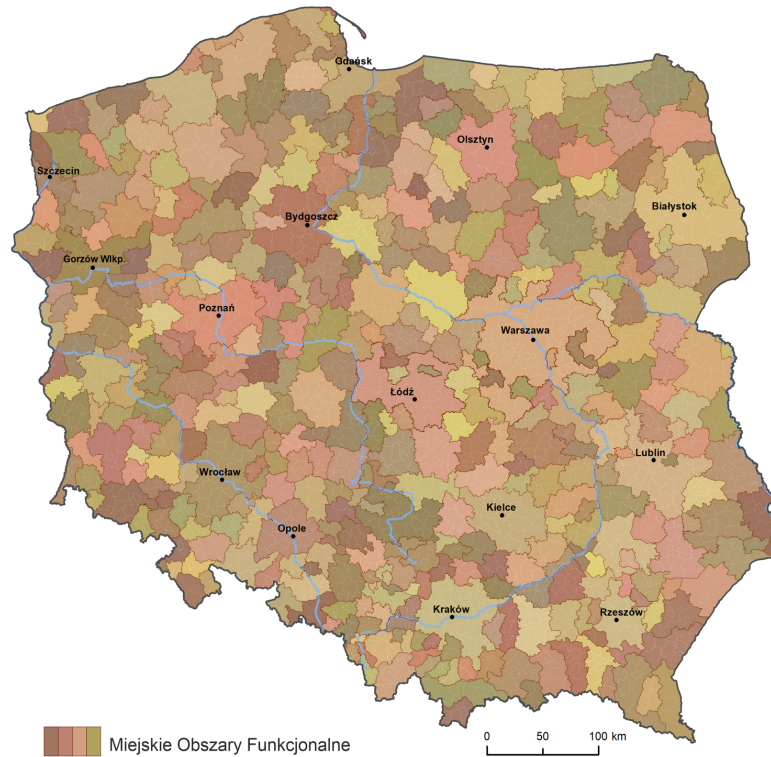
Ich cechami charakterystycznymi są:

- niższa wydajność terytorialnego systemu społeczno-gospodarczego,
- niższy dostęp do dóbr i usług publicznych,
- niższa jakość życia (wellbeing).

Wewnętrzne peryferie w Europie w czasach kryzysów

- COVID-19, wojna na Ukrainie, globalny kryzys ekonomiczny, zerwanie łańcuchów dostaw, inflacja, kryzys energetyczny.
- Zróżnicowanie geograficzne oddziaływań – słabsza pozycja obszarów o mniejszych zdolnościach relacyjnych?
- Nowe możliwości pracy zdalnej, potencjał migrantów, restrukturyzacja łańcuchów dostaw, transformacja energetyczna?
- The 8th Cohesion Report (2022): potrzebujemy „stworzenia nowych perspektyw gospodarczych dla regionów słabiej rozwiniętych i peryferyjnych”, „wzmocnienia powiązań miejsko-wiejskich oraz roli mniejszych miast i miasteczek”, „zajmowania się potrzebami miejsc pozostawionych w tyle”.

2. DELIMITACJA I TYPOLOGIA WEWNĘTRZNYCH PERYFERII W NOWYM UKŁADZIE MIEJSKICH OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH W POLSCE

Delimitacja MOFów

Wyznaczenie zasięgów przestrzennych wewnętrznych peryferii powinno odbywać się w układach **miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF)** (Śleszyński 2015; Dijkstra i in. 2018; Kudełko, Musiał-Malago, 2022) odpowiadającym zasięgom przestrzennym stosunków gospodarczych kształtujących się na obszarach: rdzenie – tereny otaczające.

Założenia delimitacji:

- MOFy składają się z gmin,
- oparte o powiązania migracyjne i dojazdy do pracy,
- rozłączny, wyczerpujący podział, MOFy ciągle przestrzennie,
- nie za duże MOFy: do 1h dojazdu samochodem (duże miasta – 1,5 h).

Podział Polski na **413 MOFów**.

Churski, P., Adamiak, C., Szyda, B., Dubownik, A., Pietrzykowski, M., Śleszyński, P. (2023). Nowa delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce i jej zastosowanie w praktyce zintegrowanego podejścia terytorialnego (place based approach). *Przegląd Geograficzny*, 95(1), 29–55.

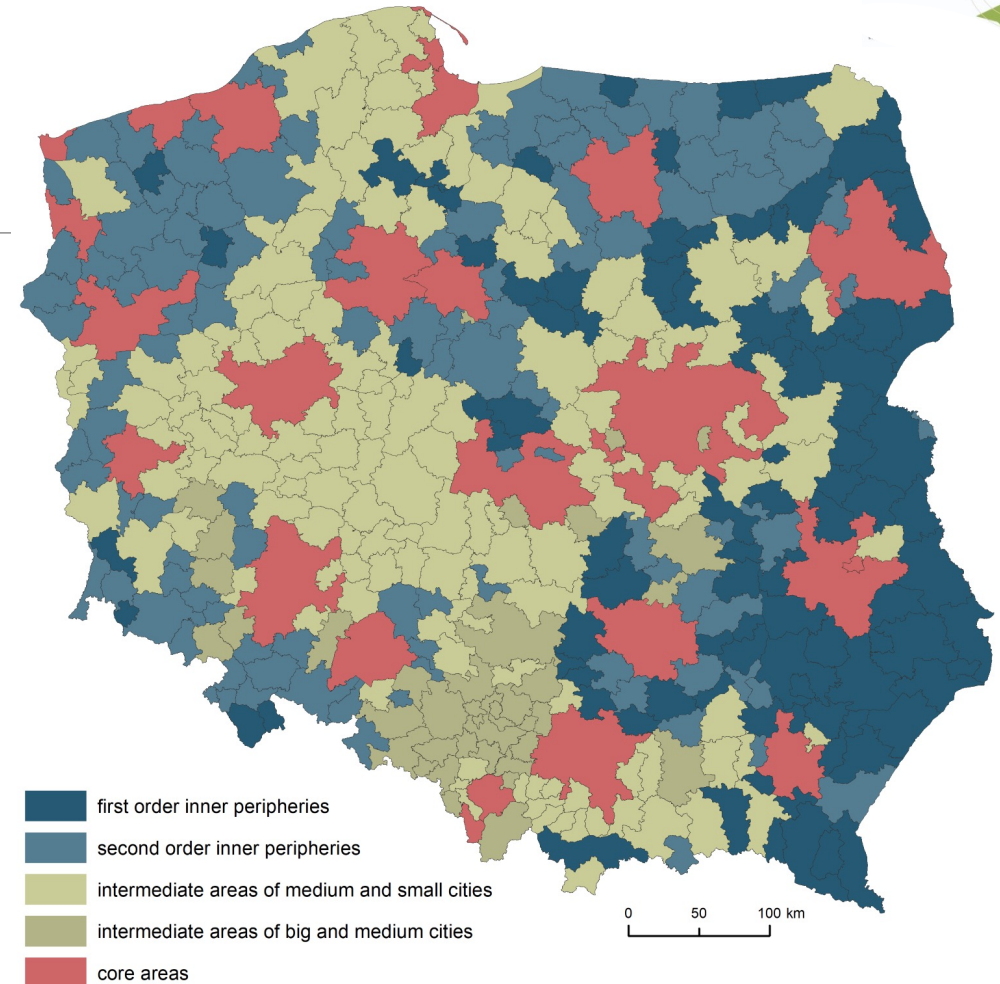
Typologia MOFów

15 źródeł danych (oficjalne dane statystyczne, niepublikowane dane, wcześniejsze badania).

47 wskaźników obrazujących 9 wymiarów peryferyjności:

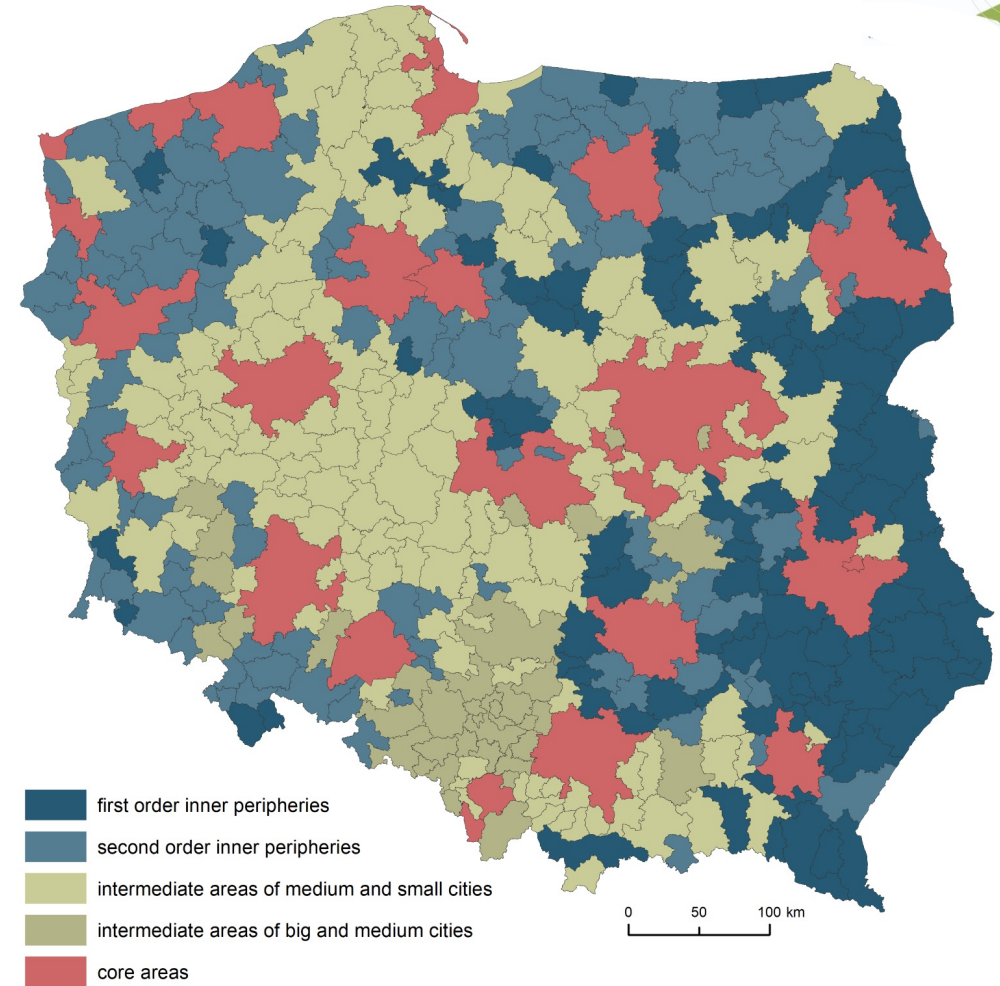
- Dostępność
- Sytuacja ekonomiczna
- Sytuacja finansowa
- Sytuacja demograficzna
- Warunki mieszkaniowe
- Zdrowie i bezpieczeństwo
- Edukacja
- Czas wolny i aktywność społeczna
- Dobra i usługi ekosystemowe

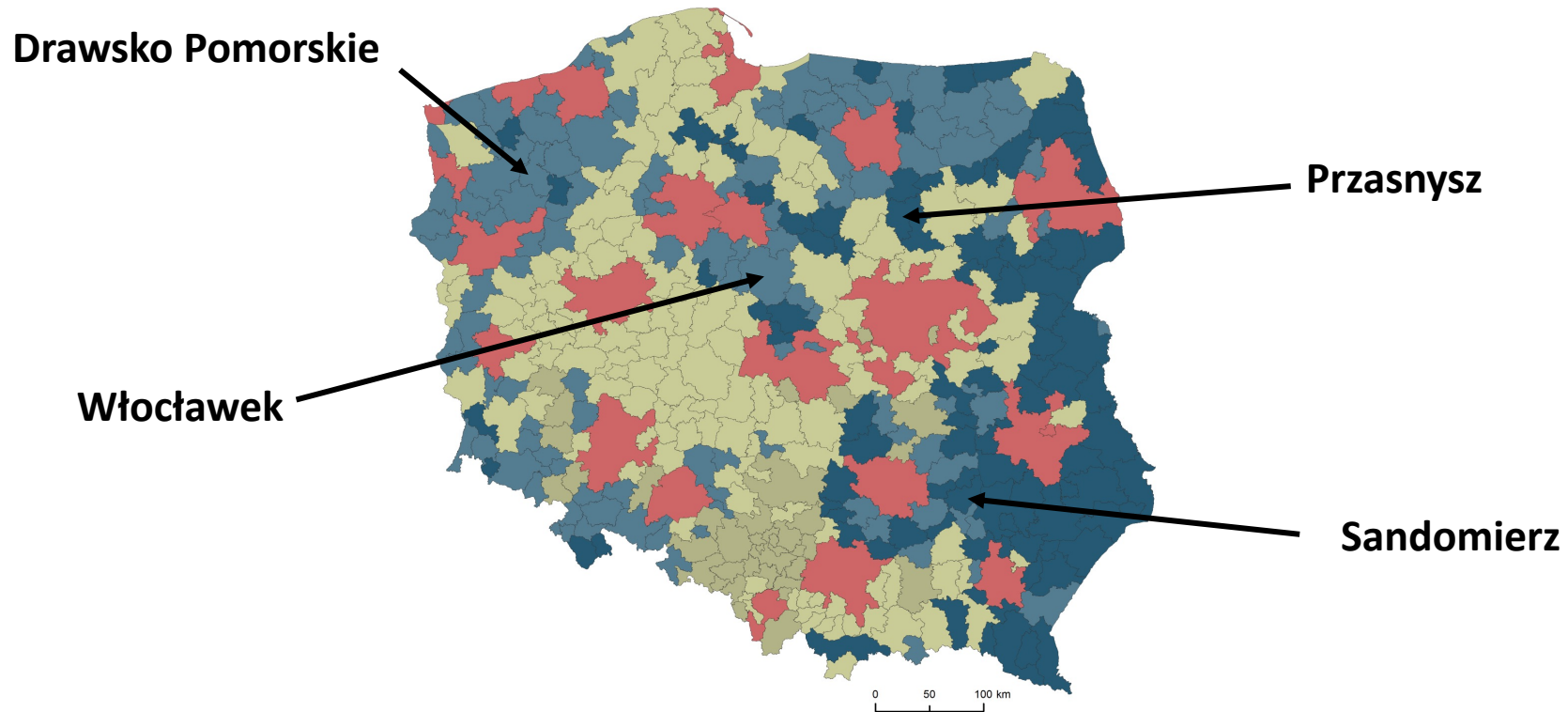
Redukcja liczby zmiennych → grupowanie MOFów za pomocą modelu mieszaniny rozkładów Gaussa (GMM).

Typologia MOFów

Klasa	Liczba FUA	Średni dochód rozporządzalny (tys. PLN)	Średnia liczba nowych mieszkań na 1000 mieszk.	Średni wskaźnik intermodalnej dostępności transportowej	Średni poziom przyrostu naturalnego (na 1000 mieszk.)
Obszary rdzeniowe	25	43.8	8.06	33.1	-1.05
Obszary pośrednie dużych i średnich miast	39	39.5	2.87	52.7	-3.60
Obszary pośrednie średnich i małych miast	141	35.2	4.19	32.3	-0.34
Wewnętrzne peryferia drugiego rzędu	112	30.0	2.29	21.7	-3.50
Wewnętrzne peryferia pierwszego rzędu	96	26.7	2.26	20.6	-3.48

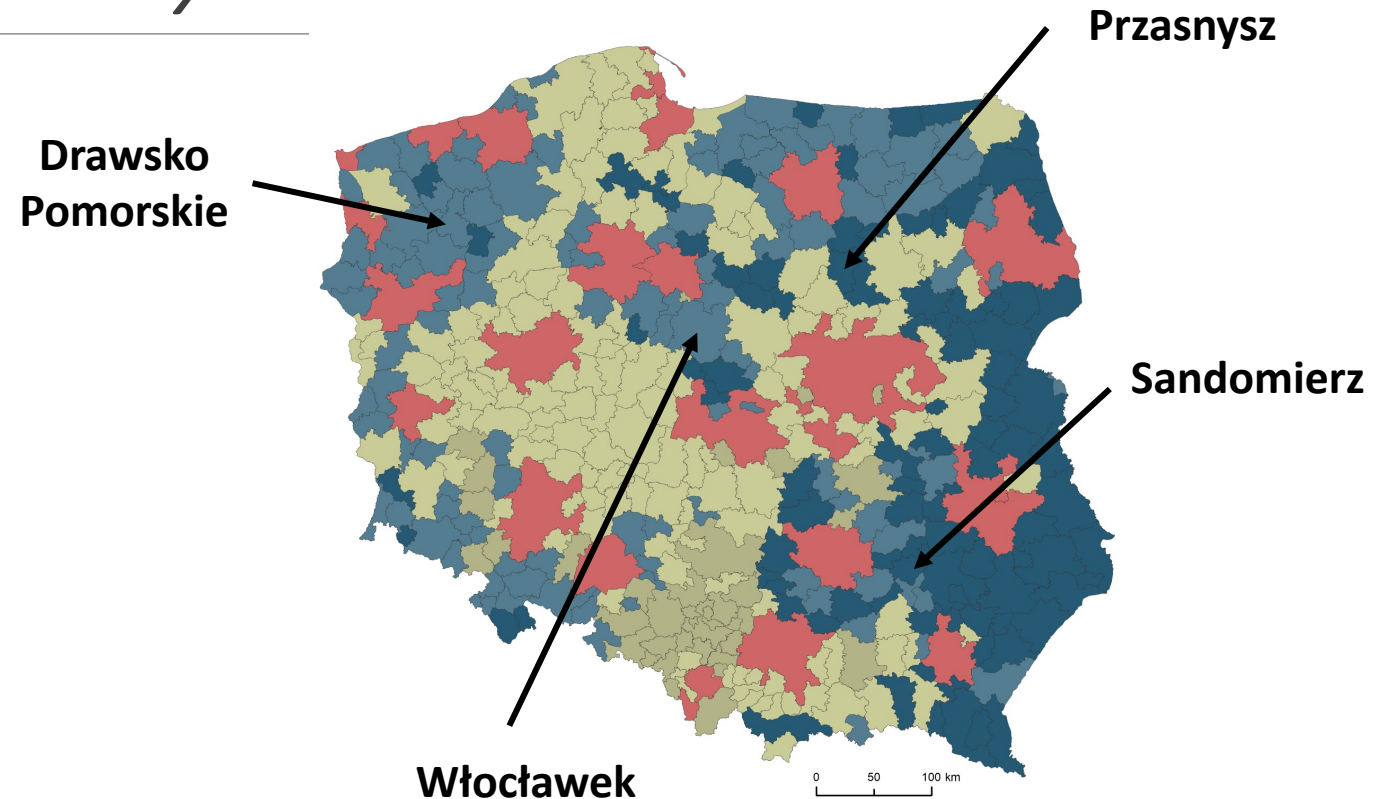
---

3. BADANIA *CASE STUDY* W CZTERECH WYBRANYCH PERYFERYJNYCH MOFACH

Dobór MOFów do badań *case study*

Kryteria doboru MOFów:

- Po dwa z każdej kategorii wewnętrznych peryferii.
- Typowe wartości wskaźników peryferyjności.
- Z różnych regionów kraju, reprezentatywne dla różnych obszarów wewnętrznych peryferii Polski.
- Zróżnicowana wielkość miasta centralnego.

Metody badań *case study*

Ankieta wśród mieszkańców (CATI; N=1557). →

Wywiady indywidualne z burmistrzami i innymi lokalnymi liderami (5 x IDI).

Wywiady grupowe z przedsiębiorcami, samorządowcami i społecznikami (8 x FGI).

Sandomierz – NGO + Przedsiębiorcy - 25.05.2023

Uczestnicy

1. Moderator
2. Ewa M. – przedsiębiorca
3. Ewa T. - Koło Gospodyń wiejskich Kobierniki, gmina Samborzec
4. Karolina C. - prowadzi działalność gospodarczą na terenie gminy Samborzec
5. Przemek B. - prowadzi kawiarnię na starym rynku tutaj w Sandomierzu
6. Marcei M. - właściciele winnicy sandomierskiej
7. Rafał S. - Stowarzyszenie Nasze Dziedzictwo Soliny w gminie Klimontów

Tak zadam pytanie to już mnie interesuje, czy państwo są sandomierzanami z urodzenia? Czy państwo przybyli tutaj?

01:28:34 Speaker 7

No nie, no ja jestem mocno zakorzeniony. No moja rodzina jest tutaj od wieków

01:28:40 Speaker 6

Urodziłem się w Sandomierzu, potem nie mieszkałem w Sandomierzu, studiowałem w Krakowie. A od 12 lat mieszkam w Sandomierzu.

01:28:48 Speaker 3

Ja mieszkałam w Koprzywnicy 20 lat, potem mieszkałam 13 lat w Samborcu. I teraz mieszkam w Koprzywnicy?/, także tak

		M.3a.Gmina		
		Wartość	Liczebność	Procent
Atrybuty standardowe	Pozycja	8		
	Etykieta	M.3a. Gmina		
	Typ	Łańcuchowa		
	Format	A11		
	Pomiar	Nominalna		
Poprawne wartości	Baruchowo		9	0,6%
	Bądkowo		7	0,4%
	Bobrowniki		6	0,4%
	Boniewo		9	0,6%
	Brześć K		23	1,5%
	Choceń		16	1,0%
	Chodecz		17	1,1%
	Czemnice Bo		29	1,9%
	Dobrzyń nW		15	1,0%
	Drawsko Pom		222	14,3%
	Dwikozy		56	3,6%
	Fabianki		24	1,5%
	Jednoróżec		54	3,5%
	Kalisz Pom		93	6,0%
	Klimontów		50	3,2%
	Koprzywnica		46	3,0%
	Kowal G		8	0,5%
	Kowal M		7	0,4%
	Krasne		27	1,7%
	Krzynowłog		24	1,5%
	Lipnik		34	2,2%
	Lubanie		14	0,9%
	Lubień K		17	1,1%
Lubraniec		20	1,3%	
Obrazów		37	2,4%	
Osięciny		14	0,9%	
Przasnysz G		46	3,0%	
Przasnysz M		134	8,6%	
Samborzec		55	3,5%	
Sandomierz		147	9,4%	
Topólka		9	0,6%	
Waganiec		7	0,4%	
Wielgie		14	0,9%	
Wilczyce		24	1,5%	
Włocł M.		209	13,4%	
Włocł W.		13	0,8%	
Zawichost		21	1,3%	

4. WSTĘPNE WYNIKI: ROZPRZESTRZENIANIE SIĘ PROCESÓW ROZWOJOWYCH

Kategorie wewnętrznych i zewnętrznych powiązań funkcjonalno-przestrzennych MOFów

---

Rodzaje powiązań

- dojazdy do pracy
- migracje stałe i tymczasowe
- dojazdy do szkół, usług
- dojazdy do pracy na rzecz pracodawców z zewnątrz
- dostawa towarów, współpraca biznesowa

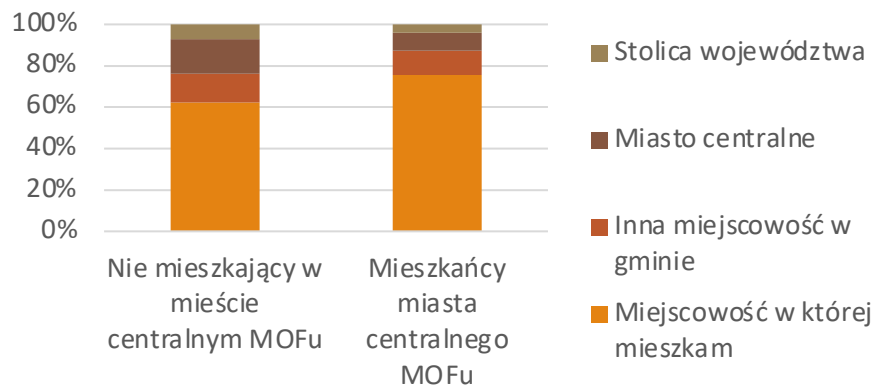
Kierunki powiązań:

- relacje wewnątrz MOFu
- relacje „poziome” między MOF a miastami podobnej wielkości
- relacje między MOF a miastami wyższego rzędu (wojewódzkimi)
- relacje z zagranicą

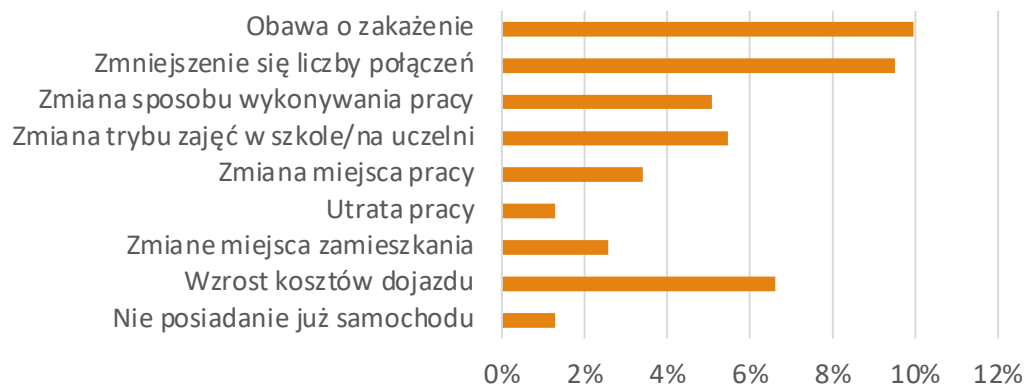

Relacje wewnątrz MOFu: dojazdy do pracy

Miejsce wykonywania pracy przez respondentów ankiety

Przyczyny zmian wykorzystywanych środków transportu od 2020 r.

Dojazdy do miasta centralnego MOFu

„ludzie z tych okolicznych gmin tutaj szukają zatrudnienia w Przasnyszu. (...) dużo tych mieszkańców w tygodniu u nas jest, a (...) w niedziele ulice w Przasnyszu są całkowicie puste” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

Dojazdy poziome: zmiany lokalizacji, lokalne uwarunkowania lokalizacji

„przez bliskie sąsiedztwo gminy Brześć Kujawski ze zjazdem z autostrady to gmina Lubraniec traci. Mieszkańcy Lubrańca wolą dojechać do Brześcia do Strefy, niż rozwijać własną działalność na terenie Lubrańca” (samorządowiec, MOF Włocławka)

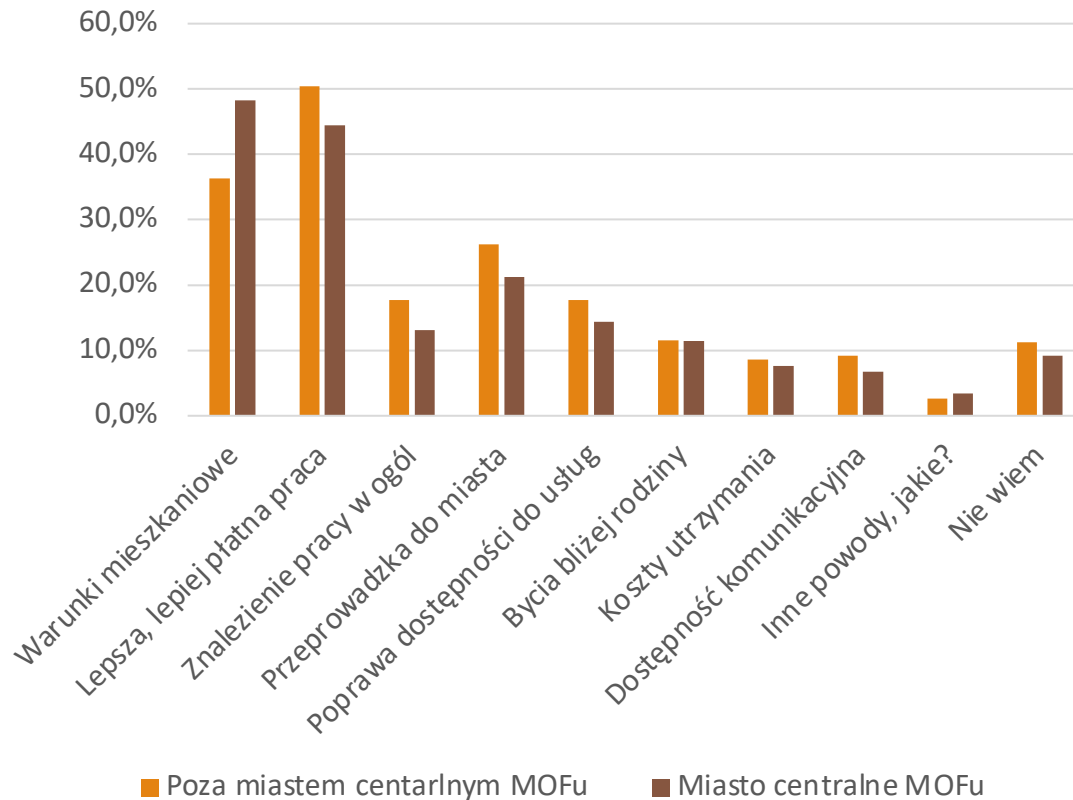
Dojazdy głównie samochodami lub transport zakładowy, upośledzony transport publiczny

„komunikacja samorządowa, ta publiczna została wyparta przez to, że myśmy na pewnym etapie nie chcieli jej wybierać. Woleliśmy jeździć swoimi samochodami. Zachętnęliśmy się tym” (samorządowiec, MOF Sandomierza)

Po pandemii dalsze ograniczenie wykorzystania i dostępności transportu publicznego.

Relacje wewnątrz MOFu: migracje i mieszkania

Odpowiedzi na pytanie o przyczyny chęci zmiany miejsca zamieszkania

Zróżnicowane znaczenie suburbanizacji

„Czy takie miejscowości jest Chocień czy Lubraniec, mają szansy stania się czymś takim jak sypialnie Włocławka? Chyba nie. (...) Trochę za daleko.”
(społecznik, MOF Włocławka)

Obustronny ruch warunkowany rynkiem nieruchomości i niepewnością ekonomiczną

„Wracają na wieś, bo nie stać ich na mieszkania w mieście. Mając działkę u rodziców, mają za darmo grunt na którym mogą się już budować.”
(samorządowiec, MOF Sandomierza)

„te mieszkania (w Przasnyszu) są kupowane w bardzo dużej mierze przez mieszkańców z sąsiednich gmin wiejskich (...) przy tak szalejącej inflacji ludzie wolą ulokować swoje oszczędności w nieruchomości (...) ale nie meldują się tutaj i nie zostają naszymi mieszkańcami” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

Relacje wewnątrz MOFu: dojazdy do usług

Edukacja – nie tylko miasto centralne

„kiedyś to głównym centrum oświaty tej ponadpodstawowej to był Włocławek. W tej chwili są szkoły już bliżej, bo jest i Chodecz i Chocień i Lubraniec - szkoły średnie, licea” (samorządowiec, MOF Włocławka)

Dojazdy do szkoły podtrzymują transport publiczny

„gminna (komunikacja) to jedynie jest dowóz dzieci do szkoły, chociaż mogą się zabrać starsi ludzie, ci co nie mają w ten autobusik mogą wsiąść i płacić” (samorządowiec, MOF Włocławka)

„można by było dojechać przy okazji skorzystać z tego autobusu szkolnego niestety nie można. (...) Prywatnie osoba nie może wejść, nawet zapłacić za bilet, bo to już jest inny sposób rozliczania” (przedsiębiorca, MOF Przasnysza)

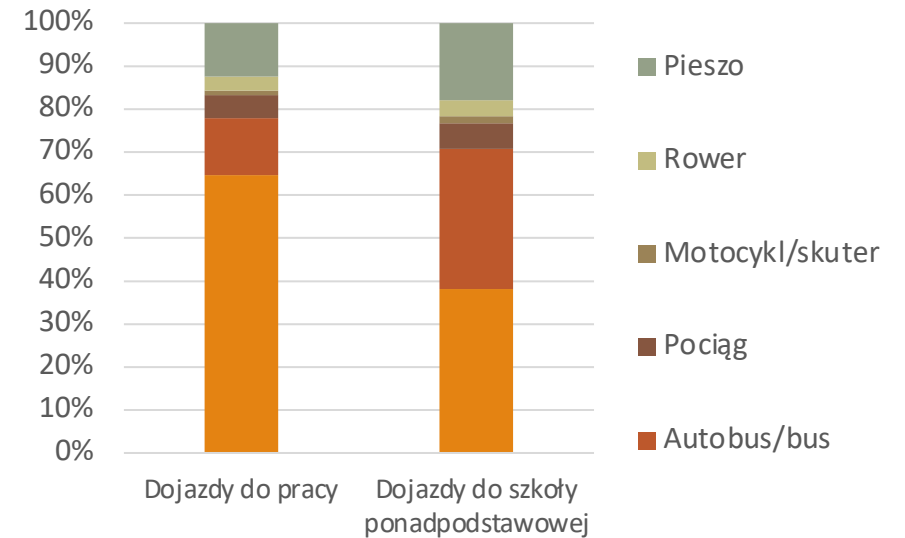
Trudność z dotarciem do „niekluczowych” usług

„na mecz Anwilu nie można się dostać, bo potem nie ma czym wrócić. Ostatni autobus jest 17:30. W soboty, niedziele – nie ma w ogóle. Do kina – ta młodzież nie ma nic.” (samorządowiec, MOF Włocławka)

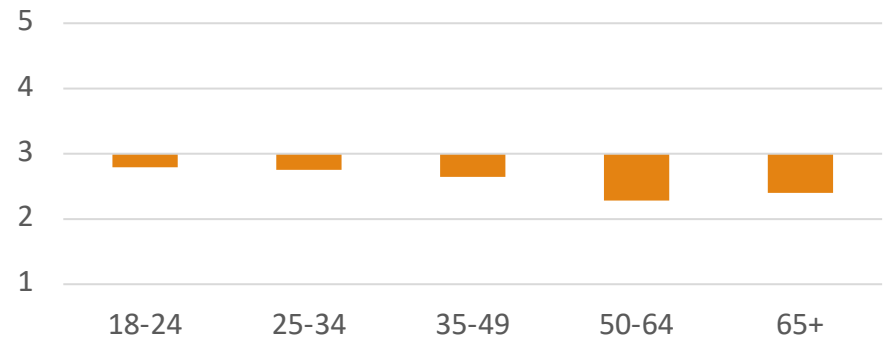
Kryzys dostępu do usług zdrowotnych (zwłaszcza) od pandemii

„nawet do Bydgoszczy muszę jeździć ... Medycyna jest w tej chwili niewydolna, już nie mówię o szpitalach” (samorządowiec, MOF Włocławka)

Środki transportu wykorzystywane przy dojazdach

Ocena zmiany sytuacji życiowej od 2020 (usługi zdrowotne) a wiek

Relacje poziome poza MOFem

Dojazdy do pracy

„dojeżdżają pracownicy do Stalowej Woli, do Tarnobrzegu, do Chmielowa” (przedsiębiorca, MOF Sandomierza)

„widzimy pewien trend taki, że nasi mieszkańcy kupują w Ciechanowie – nawet moi tutaj pracownicy w urzędzie miasta – kupują sobie mieszkania w Ciechanowie i tam wolą mieszkać, a tutaj dojeżdżać” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

Dojazdy do szkoły

„nasza młodzież jest pewnych tam względów szkoły średniej decyduje chodzić do tak zwanego Krasiniaka, czyli Liceum Ogólnokształcącego, które ma dosyć wysoką renomę” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

Komunikacja publiczna w relacjach „poziomych” gorsza niż w relacjach „pionowych”

„zginęła komunikacja z Ostrołęką bynajmniej z naszym (byłym) miastem wojewódzkim” (przedsiębiorca, MOF Przasnysza)

„...do Połczyna Zdroju – no to już nie jest nasz powiat, niemniej ze swojego powiatu chcemy dojechać (...), bo Połczyn to jest przede wszystkim sanatorium (...). Nie mamy połączenia” (społecznik, MOF Drawska Pom.)

Relacje z miastami wyższego rzędu

Zróżnicowana jakość skomunikowania ze stolicami województw, pogorszenie od pandemii

„Nie ma czegoś takiego ja dojazd do Kielc” (społecznik, MOF Sandomierza)

Studia – katalizator migracji do dużych miast

„ukończenie szkoły wyższej, które są we Włocławku, nie daje prestiżu i nie buduje poczucia wartości. Lepiej iść na UMK do Torunia, jest bliżej, czy nawet taki Poznań” (Społecznik, MOF Włocławka)

„Co prawda są szkoły wyższe tu bliżej i w Sandomierzu również, ale każdy chce ten zawód zdobyć taki o jakim marzy. Z mojego doświadczenia wiem, moje dziewczyny kończyły w Krakowie a potem życie tak pokierowało rodzinnie, że już nie wróciły i nie wrócą. „ (samorządowiec, MOF Sandomierza)

Bariera dla pozyskania wykwalifikowanych pracowników

„Tworzymy biuro warszawskie dlatego, że brak jest komunikacji szybkiej i ci specjaliści są w tej enklawie w Warszawie, bo inaczej nie moglibyśmy pozyskać, więc tworzymy specjalną filię w Warszawie, żeby pozyskać specjalistów do pracy i tam pracują.” (przedsiębiorca, MOF Przasnysza)

Drugie domy

„... gdzie mamy dostęp do tego jeziora i tam są działki, (...) tam są mieszkańcy głównie Łodzi, Warszawy, dużych aglomeracji” (samorządowiec, MOF Włocławka)

Relacje z miastami wyższego rzędu

Praca zdalna po pandemii – nadzieje, przykłady

„ludzie będą szukać takich mniejszych ośrodków, żeby tu odpocząć. Teraz dużo się pracuje zdalnie (...) zatem w przyszłości nie będzie miało takiego znaczenia to gdzie mieszkam a gdzie pracuję.” (samorządowiec, MOF Włocławka)

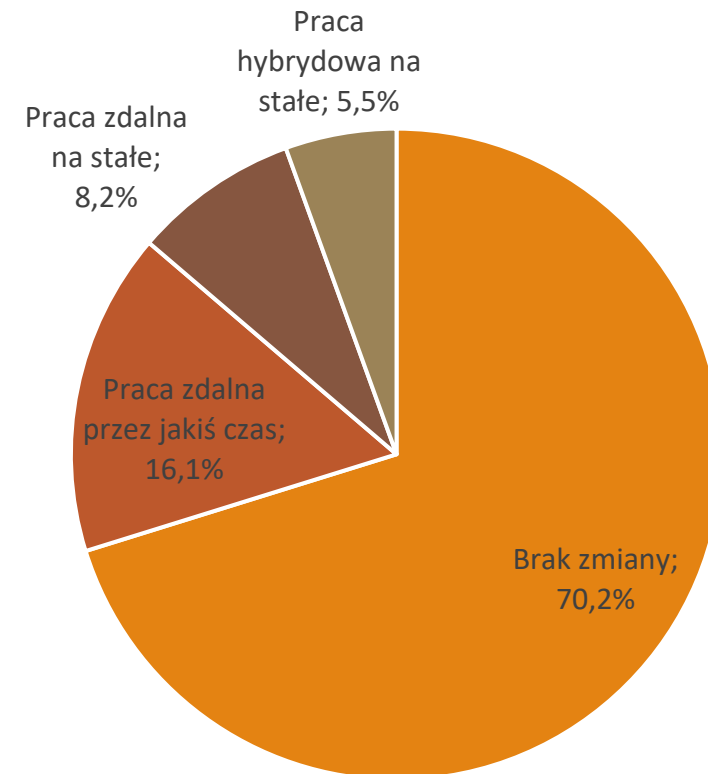
„Czy tą klawiaturę muszą klepać w Warszawie? Przepraszam, nie tylko w Warszawie.” (przedsiębiorca, MOF Przasnysza)

Promocja jako miejsca do życia i pracy zdalnej

„...powinno miasto (Sandomierz) swoją (...) strategię marketingową opierać na tym kluczu, że to jest po prostu dobre miasto do życia. Że jeżeli pracujesz zdalnie sprowadź się, bo (...) świetną architekturę, fajną kuchnię. Dobrze widokowo, fajnie położone.” (przedsiębiorca, MOF Sandomierza)

„przy tworzeniu dokumentów strategicznych (...) chcieliśmy stworzyć wizję dla rozwoju naszego miasta jako ośrodka pracy zdalnej (...). Zperspektywy dwóch lat już po COVIDzie muszę powiedzieć, że średnio nam się to udało.” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

Zmiana sposobu wykonywania pracy od 2020 r.

Relacje z zagranicą

Przedsiębiorstwa przemysłowe

„(ABB) I to jest firma, która specjalizuje się w zdecydowanej większości w eksporcie. Czyli ten transport, który przyjeżdża, zabiera te wszystkie rzeczy, które są tworzone na zamówienie, później (...) są sprzedawane w dolarach” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

„To jest część kilkunastu fabryk na całym świecie i oni produkują szyby do wszystkich samochodów na świecie” (przedsiębiorca, MOF Sandomierza)

Migracje za granicę

„mój syn pracuje w Niemczech. Także tu gro ludzi wyjeżdża do pracy zagranicę do innych miast. Nie ma ich tam ze 2 tygodnie, czy ileś” (samorządowiec, MOF Włocławka)

Migracje zza granicy – na peryferiach Ukraińcy

„Ja naturalnie zatrudniam ludzi z Ukrainy i jestem bardzo zadowolony” (przedsiębiorca, MOF Drawaska Pom.)

„zmienił się totalnie trend i Polaka na ciężarówce zobaczyć to już jak wygrać w totolotka. Raczej to jest absolutnie sfera zdominowana przez Białorusinów, Ukraińców i Kazachów. I rzeczywiście (...) oni tutaj gdzieś u nas mieszkają, stacjonują” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

„W przedszkolach mamy dzieciaki z Ukrainy i to jest coś, co nam lekko podreperowało nasze statystyki, jeśli chodzi o ilość mieszkańców” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

„firma Kross zaczęła (...) ściągać ludzi do pracy z przeróżnych zakątków świata (...) Hindusów, (...), ludzi z Etiopii. (...). Natomiast tam... coś tam nie zagrało. (...) w pewnym etapie im podziękowano.” (samorządowiec, MOF Przasnysza)

Co dalej?

Artykuł

- Typologia przedmiotowo-przestrzenna relacji funkcjonalnych
- Powiązanie badań terenowych ze zaktualizowanymi wtórnymi danymi statystycznymi (GUS i nie tylko)

Tematy „peryferyjne”, do rozwinięcia

- Migracje czasowe i cyrkularne; migracje a własność mieszkania
- Co dalej z pracą zdalną?
- Kryzys dostępności usług zdrowotnych
- Ukryci pracodawcy (wojsko)

POLREG 2023 III
POLSKA KONFERENCJA BADAŃ MIEJSKICH I REGIONALNYCH Przestrzeń i
regiony w nowoczesnej gospodarce
Wrocław, 22-24.10.2023 r.

PROJEKT 2020/37/B/HS4/01034

Rozprzestrzenianie się procesów rozwojowych w wewnętrznych peryferiach w turbulentnych czasach

Paweł Churski (UAM Poznań)

Czesław Adamiak, Anna Dubownik, Barbara Szyda (UMK Toruń)

Maciej Pietrzykowski (UE Poznań)

<https://tiperico.web.amu.edu.pl/en/>

Dziękuję za uwagę

